
УДК 130.2; 1(075.8)

І.С. РИЖОВА

Запорізький національний технічний університет, Запоріжжя

КУЛЬТУРА ЯК НАЙБІЛЬШ ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ СПОСІБ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

В статті дається аналіз культури, яка впливає на спосіб людського буття; аналізуються поняття «творчості» і «кризи культури»; відмічається, що соціально-креативний тип особистості корелюється з різними видами суспільної і креативної діяльності людини, а її діяльність має активно-динамічний і діяльно-предметний характер; аналізуються артефакти творчості; розкривається *людиновимірний характер творчості і сутність творчості* як засобу організації соціуму, розвитку сутнісних сил людини і культурного ареалу людини

Ключові слова: культура, людина, свобода, творчість, творча діяльність, артефакти, спосіб життя, криза культури, артефакти творчості, людиновимірний характер творчості

Вступ

Культура – це певна сукупність соціально набутих і трансформованих із покоління в покоління значущих символів, ідей, цінностей, звичаїв, вірувань, традицій, норм і правил поведінки, через свою життєдіяльність. Поняття «культура» вживається для характеристики певних історичних епох (антична культура), конкретних суспільств, народності, нації, а також специфічних сфер діяльності чи життя (художня культура, культура побуту), сфера духовного життя людей.

Мета статті – проаналізувати культуру яка впливає на спосіб людського буття

Обговорення проблеми

Як загальноцивілізаційна система, культура автентична, дійсна, відчужена від історії, об'єднує сьогоденням своє минуле і майбутнє, відтворює в самосвідомості і максимально розкриває природу національного характеру. Культура як загальноцивілізаційна цінність виявляє наявність базових цінностей і символів, які забезпечують внутрішню інтеграцію як людини, так і суспільства.

Культура включає в свою систему соціальні норми і установи, духовні цінності, сукупність відносин людей до природи, між собою і до самої себе. Культура характеризує особливості свідомості і поведінки, діяльності людей, праці, мови, фіксується як спосіб життєдіяльності окремого індивіда, соціальної групи чи всього суспільства в цілому.

Проблема систематизації культури і розкриття її структури є досить складною. Це обумовлено тим, що людство нагромадило величезні матеріальні й духовні цінності, створені в різні епохи різними народами, котрі тепер стали загальнолюдським культурним сплавом. Крім того, культурний процес – це жива людська діяльність, що отирається на

культурну спадщину сотень поколінь людського роду, які збагатили культуру своїми знаннями, творчістю, новими відкриттями, досвідом, навичками і вмінням. Через обмін цінностями культури розкривається зміст культурного прогресу.

Культура – це складне ціле, яке включає продукти діяльності, вірування, мистецтво, звички людини, а також діяльність, зумовлена цими звичками. Головне в культурі – активна роль людини, людина в діяльності, продукт людської діяльності. Культура – це конфігурація засвоєної поведінки людини і її результатів, тісно пов'язана з духом, духовністю. Тому будь-який матеріальний прогрес не відбудеться без прогресу культурного, духовного. Культура – це свого роду генотип розвитку людського організму.

Культура є найбільш фундаментальний спосіб людського буття, базис реальності для людини. Тому культура є діяльність людей по відтворенню і оновленню соціального і політичного буття, а також продукт і результат діяльності, які в неї включаються. Культура є реплікація суспільної і родової суті людини, це сукупний досвід людства, єдності буття і небуття, вона організує людське життя, слугує для упровадження досвіду і регуляції відносин між людьми. Культура – це культ, обробка, поважання, виховання. Це певний рівень розвитку суспільства, творчих здібностей людини, відтворюваний в матеріальних і духовних цінностях людини. Культура – це свідомо робота духу по здійсненню того, що оточує людину. Культура асоціюється з рисами особистого удосконалення людини, це специфічний спосіб організації і розвитку людської особистості.

Укоріненість в культурі і свобода здійснюється як творчість, з іншого боку, культура поєднує буття й свободу, що переростає у творчість, виступає щодо них як опосередкування. Будучи узагальненим людським досвідом, культура дає свободі й творчості вихідні смисли й через це безпосередньо є репрезентантом буття разом з тим культура дає засоби й пропонує форми здійснення людиною її вільних творчих зусиль.

Творчість – це одна з найсуттєвіших ознак культури. Саме культура є водночас творчістю й призначеністю до творення.

Нарешті, та чи інша система може бути визнана цивілізованою, якщо вона забезпечує культурний прогрес людства, можливості самореалізації особистості, розвиток і реалізацію індивідуальної духовної свободи. Повернення до магістральних шляхів розвитку людської цивілізації є поворотом до культурного самозабезпечення народу в контексті світових надбань, пріоритету особистості її духовних свобод, творчої самореалізації у суспільному та індивідуальному житті, людяно-творчого злету культури.

Всі особливості людини – від праці до мови і мислення - мають своїми засадами творчість, саме тому творчість є однією з істотних рис людини. Творчість «вписується» в основи процесу антропогенезу, що проявляється в особливостях людського мозку – його рухомості і пластиці, а не привнесенні ззовні. Адже саме суспільство (соціальність) є продуктом соціальної активності людей (суб'єктів творчості). Саме тому соціальна активність

Культура як найбільш фундаментальний спосіб людського буття

розглядається як така соціодіяльність, що являє собою креативно-епістемологічну активність людини в соціоконтинуумах.

Творчість властива лише людині. Здатність створювати нові цінності, які є засобом самовираження людини і можливі лише за умови цілепокладаючої активності, свідомості та запитів суспільно-історичної практики, які залежать від онтологічно-соціальної активності індивідів в соціумі, від креативних актів соціально-культурного порядку. За Габермасом, творчість – це діяльність, що породжує щось якісно нове, ніколи раніше не створюване [1, с.642]. *Спосіб буття в творчості* – це арсенал духовно-інтелектуальних діяльно-активних людей або окремого суб'єкта в конгруентних їм соціальних перетвореннях.

Соціально-креативний тип особистості завжди корелюється з різними видами суспільної і креативної діяльності, її діяльність має активно-динамічний і діяльно-предметний характер, що проєціюється на соціокультурний світ.

Мета творчої діяльності полягає в якісній модифікації світу, у створенні засобів, призначених замінити прості виробничі функції людини на творчо-креативні. Проте драматизм людського існування полягає в тому, що людина живе водночас і у сфері необхідності, приймаючи світ таким, яким він є, і в сфері свободи, тобто прагне перетворити світ згідно з власними уявленнями про нього. «Жоден індивід не має духу, котрий би діяв просто в собі, ізольовано від соціального життєвого процесу, у якому він постав чи з якого виник, і на якому не було б відбито шаблону організованої соціальної поведінки такого соціального процесу» [2, с.201].

Творчість є мірою вдосконалення людини. Процес творчості вимагає максимальної свободи, прагне випробувати всі можливі варіанти, прагне завжди чогось нового і незвичайного. Як відзначає І.Каганець, «Простір творчості дає психічній функції потенціальну можливість діяти ефективно і впевнено в абсолютно нових для людини ситуаціях. *Тіло творчості* – це найвище тіло, яке можуть розвинути функція творчості і сугестивна функції, призначені для продукування творчої інформації і втілення її в дійсність, тобто перетворення людиною самої себе і дійсності, відкритості людського буття світові, що набуває змістовно оформленого вигляду в контексті проблематизації життєво практичного вираження людини як усвідомленого акту» [3, с. 89]. Індикаторами творчості є, щонайменше, такі ознаки:

- а) свідоме цілепокладання;
- б) створення принципово нового дизайнерського продукту;
- в) орієнтація на досягнення соціально-творчих результатів.

Саме людський інтелект є продуктом творчої діяльності.

У свідомості суспільства творчість поєднується з ідеєю прогресу, з її кількісними інтерпретаціями в умовах, коли значно підвищується соціальний і культурний престиж винаходу у всіх сферах діяльності. Разом з тим зберігаються (і виникають знову) трактування творчості як особистісного (глибокого чи містичного) процесу, що не зводиться до будь-яких форм діяльності, не підлягає стандартизації чи омасовленню.

Творчість – це така форма людської діяльності, яка ставить за мету пошук і практичне створення нового, оригінального, унікального, кращого, прогресивнішого, соціально-значущого, інноваційного.

Соціокультурне трактування творчості реалізується в практичному сенсі, оскільки соціальні суб'єкти (люди, групи чи суспільство в цілому) у вирішенні ряду проблем не можуть абстрагуватися ні від тих засобів, які вимушений використовувати індивід, ні від специфіки тих складних – природних, соціальних, культурних, технічних – систем, з якими взаємодіє людина. *Культура* включає в себе не тільки те, що знаходиться поза людиною, але і зміни, які людина здійснює в самій собі, в своєму тілі і своїй душі, у власному фізичному і духовному обрисі. Культура – це є світ творчої діяльності, а світ артефактів – це її найважливіша характеристика, яка особливо суттєва тоді, коли мова йде про матеріальну культуру – речі, будинки, споруди, техніку взагалі, про все те, що створює «другу природу», яку людина продукує власними руками навколо себе, конструює зовнішній світ згідно зі своїм внутрішнім світом. Артефакти як штучно створені вироби чи предмети репрезентують собою мультиакції творчої діяльності із задоволення певних потреб суспільства. *Артефакти культурні* – це:

а) конкретні продукти-предмети, наприклад, інтелектуально-ментальні, ейдетикоструктурні, художні, образно-експресивні для задоволення потреб людини і суспільства;

б) соціокультурні генезисні форми, що проявляються в процесі творчої діяльності людини;

в) обряди, традиції, ритуали, що виражають матриці поведінки людини і характеризують суспільство на певній стадії розвитку [4, с. 62-63].

Артефакти слід розглядати як специфічну одиницю, що характеризує афектаційний світ в проекції оригінальних ідей, за допомогою яких можна репрезентувати диференціальні об'єкти – предмети суспільства. Аналіз артефактів допомагає розглянути суспільство в його соціальному вимірі, дати пояснення людиновимірному характеру діяльності.

Артефакти творчості включають наступні базальні компоненти:

1) онтологічний, за допомогою якого дається інтерпретація буття – онтосу, екзистенції – дійсності;

2) герменевтичний, за його допомогою дискурс філософії усвідомлюється завдяки письмово фіксованим уявленням про життя, вченню про розуміння об'єктів і процесів;

3) культурно-семантично-семіотичний, за його допомогою морфологізуються матеріальні знаки, символи, індекси, що являють собою культурно-семантичні аспекти;

4) об'єктивно-матеріальний, що моделює матриці конкретної об'єктивації об'єкта-предмета в проекції їх цінностей;

5) модернпсихоаналітичний, що висвітлює імплікацію між артефактами і антропологічними модифікаціями. Артефакти творчості являють собою модифіковану диференційну систему культурних чи інших матриць, що виявляються в ментальних патернах, інформомоделях, Культура як найбільш фундаментальний спосіб людського буття

інфраструктурах, у соціосистемах суспільства, направлених на прогресивну реалізацію людської сутності.

Людиновимірний характер творчості пов'язаний з формуванням індивідуальної специфічно-неповторної своєрідності предметів і об'єктів індивіда; людиновимірний характер виявляється в психоіндивідуальних особливостях особистості, її думок, емоцій, почуттів, мотивів, потреб, орієнтацій, волі, психоустановок в їх проекції на діяльнісно-активний спосіб самостановлення, що проявляється в креативних здібностях. Саме у такий спосіб індивід формує свій спосіб життя, що є творчою моделлю, в контексті якої відтворюються генезисні, онтологічні, культурно-творчі процеси.

Творчість, пов'язана з категорією *«спосіб життя»*, являє собою сукупність форм життєдіяльності в єдності з умовами, детермінованими як соціальними відносинами і середовищем, так і вільними особистостями. В архаїчних і традиційних суспільствах дизайнерською творчістю було створення нових якостей буття, але творчість була прерогативою небагатьох людей і часто переслідувалася, оскільки приходила в протиріччя із загальноприйнятим устроєм життя, традиціями і світорозумінням. *Спосіб життя* тісно пов'язаний з типом особистості і сукупністю цінностей, що впливають на її активне, перетворююче ставлення до середовища. Наприклад, дизайн через модернізацію предметного середовища впливає на спосіб життя великих соціальних груп населення. Показники творчого способу життя – це компоненти, визначені працею, побутом, його соціально-культурними аспектами, цивілізацією, національним менталітетом, матеріальним, житловим і соціальним забезпеченням, транспортом і зв'язком, охороною навколишнього середовища і особливо – ціннісними орієнтаціями. Для дизайнера велике значення мають такі показники способу життя:

а) якість життя – інтегральна економічна характеристика різного співвідношення значущості показників у ньому;

б) рівень життя – інтегральна економічна характеристика умов життя, що враховує економічні фактори, характер потреб і можливості їх задоволення;

в) стиль життя – цілісне уявлення про особливості поведінки, спілкування, смакових переваг особистості чи соціальних груп.

У сучасній філософській літературі прослідковується намагання дослідити конкретні види творчості – в науці, техніці, мистецтві – дослідити її психологічні основи. Застосовується і відповідна методологія: природно-наукова, філософська і психологічна, але в цих роботах не досліджується філософське питання: «Як взагалі виникає творчість?» Самі по собі здібності, таланти, освіта, культурна розвиненість ще не роблять людину творцем, адже творчість – це образ життя, право людини, моральний імператив, що бере витоки в цілепокладаючій здатності свідомості, корелюється зі світом ідеального. Дизайнерська творчість – це проектна художньо-технічна діяльність по розробці промислових виробів з високими споживацькими властивостями і естетичними якостями, по формуванню

гармонійного предметного середовища – житлової, виробничої, соціально-культурної сфер.

Все сказане дає змогу зробити висновок, що роль дизайну – в суспільній цінності і відрізняється від природи тим, що є «дією», «творінням через свободу» [5, с. 11], продуктом здібності людини ставити високі цілі. Поступальний розвиток творчої демократії визначається зростанням її організованості, ступенем цілісності, підвищенням ступеня організованості і відкритості, надійності; збільшенням можливостей вирішувати складні соціальні проблеми та долати суспільні кризи [6, с. 3].

Криза (від грец. – поворотний пункт, рішення) – емоційно значуща подія чи радикальна зміна статусу в особистому житті. Розрізняють кризу по протяжності і інтенсивності кризового стану.

Криза культурна – це обов'язків і закономірний етап у розвитку кожної культури. Вона не може досягти ідентичності, якщо не будуть подолані внутрішні колізії. Переломні процеси всередині культури не завжди свідчать про корозію, розпад чи загибель культури. В цьому плані про кризу культури говорять як про тяжкий перехідний стан. Сутність кризи складає переоцінка складового духовно-змістового ядра культури. В результаті цих процесів криза може паралізувати культурну динаміку, що породжує безліч негативних феноменів. Це може привести до краху культури в її минулому вигляді. Але криза ще части й сполучена з самопізнанням автентичної суті культури, виявленням її потенціалу, можливостей внутрішнього розвитку.

Культура знаходиться в стадії процвітання, коли вона має внутрішнє стаке уявлення про себе. Криза культури свідчить про розпад постійного ядра культури, про втрату само тотожності, тобто культура перестає мовби розуміти, що вона собою являє виникнення туги по сталому архетипу, породжується тривогою і інтенсивною свідомістю, що сприяє поступовому формуванню нового образу культури. Відчуття кризи породжується в результаті налагодження з самою собою, першоодвічним космосом культури. Її динаміка багатоманітність альтернатив, і при цьому не кожна з них має шанс на втілення. Культура не здатна розвиватися по одинці і універсальній схемі. Сучасна криза є сучасною новою культурою парадигми. Розпад старих форм життя і поява нових ціннісних мотивів приводить в результаті до збуджуваного стану пошуку, інтенсивного бродіння нових цінностей, які володіють новим потенціалом оновлення. Народження нових ціннісних орієнтацій є передвісником нової культури. «Революція свідомості» означає народження нового культурного ареалу. На долі культури відчувається зіткнення духовних і моральних ідеалів, культуру покидає творчий дух і вона не здатна задовольнити духовні потреби суспільства.

Духовна криза – це криза суспільних ідеалів і цінностей, які складають духовне ядро культури і надають культурній системі якісно-організаційної цілісності, автентичності. Кризи супроводжуються посиленням антропійних процесів, соціальним, моральним, інтелектуальним хаосом, втратою

моральних пріоритетів, гострою поляризацією суспільства, зруйнуванням соціальних інститутів.

Духовна криза суспільства і реальна небезпека втрати культурної ідентичності гостро активізували процесі національної самосвідомості, в сфері якої проходить інтенсивність послуг цінностей культурної інтеграції і національної консолідації. Світоглядною передумовою подолання духовної кризи є відтворення тих цінностей, котрі складають ядро вітчизняної культури і зумовлюють її унікальність, відродження національного ідеалу, актуалізацію суспільної свідомості.

В умовах антидуховності все обертається своєю протилежністю і змінюється: історія, що могла бути історією існування людей, перетворюється на самотійну надлюдську субстанцію; засоби стають цілями, а цілі постають у ролі простих засобів, людина втрачає людське єство, а мірою її багатства замість істинних цінностей стає обсяг приватної власності і володіння матеріальними цінностями. Проте існують і більш потаємні руйнації ні процеси. Одна з них – поглинання людини масовою культурою з опорою на утилітарні цінності, або тоталітарною пропагандою.

Життя і структура суспільства зумовлюються культурою і розумінням в ній смислу людського існування. Всі чотири сфери суспільства – економічна, політична, соціальна, духовна – завжди знаходяться в активній взаємодії між собою. Суспільство не може досягти ні істинної демократії, ні повноцінного життя, коли не будуть створенні необхідні для існування цих інститутів моральні якості і не приведуть свої інститути і закони у відповідність з моральними культурно-правовими нормами демократичного суспільства. Для цього люди повинні перестати сприймати себе «гвинтиками» тоталітарної машини, а вільними суб'єктами, здатними до культурної творчості.

Творчість є виразом духовних і душевних сил людини, які породжуються творчістю і в яких втілена діалектика життя і культури; що проявляється через зовнішню і внутрішню досконалість людини і суспільства, упорядковану людську діяльність, що допомагає гуманістичним чином перебудувати всі сфери цивілізації, олюднюючи їх [7, с. 428-429]. Творчість – це засіб організації соціуму, розвитку сутнісних сил людини, культурного ареалу людини. Як відзначає М.Михальченко, «соціокультурна теорія завжди прагне пов'язати в цілісність три підходи до суспільства: філософський, коли розглядається сенс розвитку суспільства і людини; соціологічний, коли суспільство розглядається як соціум (соціальні структури, інститути, відносини, норми, дії); і культурологічний, коли суспільство розглядається як породження загального процесу культуротворення, де системи виховання, освіти, науки відіграють найважливішу роль» [8, с. 38-39]. Царство людини, тобто сфера її автентичного існування та специфічних саме для людини засобів впливу на довкілля, становить систему творчих сил. Провідну роль у трансформаціях відіграють внутрішні чинники, тобто реальні живі людські сили, для яких творчість являє собою водночас результат, спонуку та засіб перетворення

суспільства. Але не можна сприяти благу всього людства, не зробивши себе самого таким, яким ти можеш і маєш стати. Творчість є одним із важливих компонентів індивідуальної поведінки; це здатність людей генерувати нові ідеї чи оцінювати старі по-новому. Багато вчених намагаються описати спільні риси творчих людей, які загалом можна розділити на три категорії: умови виховання; індивідуальні риси; пізнавальні здібності.

Передумовою індивідуальної творчості є здатність мислити дивергентно і конвергентно; дивергентне мислення дає змогу людям відчувати різницю між ситуаціями, явищами і надіями; конвергентне мислення – вловити у всьому цьому щось подібне; у творчих людей, зазвичай ці два види мислення добре розвинені. «В людині є щось таке, що пояснити знизу не можна, в ній є щось, що приходить до неї з вищого світу. Ніякі потуги не можуть дати задовільного пояснення її вищої природи» [9, с. 13]. Творчий акт вириває людину із рабського примусового стану і підіймає до розуміння свого буття. Творчість – прояснення світу, його перетворення і одухотворення, момент самоствердження особистості результатом гри її духовних сил, один із станів внутрішньої духовної культури людини, іманентний процесу духовного самоствердження, джерело формування і функціонування культури, царство свободи і спосіб становлення особистості.

Висновки

Таким чином, зауважимо, що основне в змісті культури – не речі, а людина, суспільство. Усі її види – культура виробництва, культура управління, політична культура, художня культура, екологічна тощо – утворюють єдине ціле як форми існування й розвитку людської природи, а отже, - суспільства. Культура пронизує всі напрямки людської життєдіяльності – від основ матеріального виробництва й елементарних людських потреб до найвеличніших виявів людської творчості. Вона впливає на всі сфери суспільної та індивідуальної життєдіяльності – працю, побут, дозвілля, мислення, практичну діяльність тощо. Базовим буттям людини є її буття в світі культури як певному культурному життєвому світі, а тому важливим показником розвитку самої культури є стан культурної самосвідомості та вектору потреб її громадян.

Список використаної літератури

1. Философский энциклопедический словарь /Редкол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. - М.: Сов. Энциклопедия, 1989.-815 с.
2. Джордж Г. Мид. Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста: Пер. з англ. та передмова Т. Корпало. – К.: Український Центр духовної культури, 2000.-416 с.
3. Каганець І. Психологічні аспекти в менеджменті: типологія Юнга, соціоніка, психоінформатика.-Київ.-Тернопіль: Мандрівець-Port-Royal, 1997.-204 с.
4. Юрчук В.В. Современный словарь по культурологии. - Мн.: Современное слово, 1999.-736 с.

Культура як найбільш фундаментальний спосіб людського буття

5. Кант И. Критика чистого разума. – М.: Мысль, 1994.-591 с.
6. Удовика Л.Г. Діалектика моралі і права у розвитку демократії: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09. 00. 03 /Запорізький державний університет.-Запоріжжя. 1998.-17 с.
7. Гердер И.Г. Идеи к философии истории человечества.-М.: Наука, 1977.-С.428-429.
8. Михальченко М. Філософія освіти і соціокультурна теорія //Філософія освіти. Київ: Майстер Клас, 2005.-№ 1-С. 38-51.
9. Бердяев Н. Пути гуманизма /Истина и откровение. К критике Откровения /Сост. предисловия В.Г. Безсонова, примеч. Е.В. Брониковой.-СПб: РХГИ, 1996.-386 с.

И.С.РЫЖОВА

Запорожский национальный технический университет, Запорожье

КУЛЬТУРА КАК НАИБОЛЕЕ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЙ СПОСОБ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО БЫТИЯ

В статье дается анализ культуры, которая влияет на способ человеческого бытия; анализируются понятия «творчества» и «кризиса культуры»; отмечается, что социально-креативный тип личности коррелируется с различными видами общественной и креативной деятельности человека, а его деятельность имеет активно-динамический и деятельностно-предметный характер; анализируются артефакты творчества; раскрывается человекомерный характер творчества и сущность творчества как способа организации социума, развития сущностных сил и культурного ареала человека

Ключевые слова: культура, человек, свобода, творчество, творческая деятельность, артефакты, способ жизни, кризис культуры, артефакты творчества, человекомерный характер творчества

I. RYZHOVA

Zaporozhyen National Technical University, Zaporozhye

CULTURE IS THE MOST FUNDAMENTAL WAY OF HUMAN EXISTENCE

In this article is given the analysis of the culture, which influences on the way of human existence. The author is analyze the notion of "creation" and "the crisis of culture".

It is determined that social creative type of personality correlates with different kinds of social and creative activity of the person and such activity has active - dynamic and active - objective character it is also analyzed artificial facts of creative activity/ The author explicates the human measuring character of creation and the sense of creation activity of people as a way of social organization, the development of existence forces and cultural areal of human.

Key words: culture, a human, freedom, creation, creative activity, artificial facts, the way of life, cultural crisis, the artificial facts of creation, human measuring character of the creation

Стаття надійшла до редакції 20.08.11р.